

Gravfält i Framnäs

L1980:4665, L2020:7323

Almby 13:25

Almby socken

Örebro kommun

Närke

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
förundersökningen markerad i rött.*

© 2020 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2020:53

Författare Leif Karlenby

Kvalitetsgranskning Nina Balknäs

Grafisk form Nina Balknäs

Omslagsfoto Avbaning längs den södra sidan av gravfältet L1980:4665.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2020:53

ARKEOLOGISK FÖRUNTERSÖKNING

Gravfält i Framnäs

L1980:4665, L2020:7323

Almby 13:25

Almby socken

Örebro kommun

Närke

Leif Karlenby

Lst dnr 431-1452-2020

Tekniska och administrativa uppgifter

Län Örebro
Kommun Örebro
Landskap Närke
Socken Örebro (Almby)
Fastighet Almby 13:25

Fornlämningsnummer L1980:4665 (RAÄ Almby 35:1), L2020:7323
Lämningsstyp Gravfält, fyndplats
Datering Yngre Järnålder

Typ av undersökning Förundersökning
Länsstyrelsens beslutsdatum 2020-06-09
Länsstyrelsens diarienummer 431-1452-2020
Uppdragsnummer i Fornreg 202000860
Arkeologgruppens projektnummer P20033

Projektledare Leif Karlenby
Fältpersonal Leif Karlenby, Tobias Vinoy

Undersökningstid 22–24 juni 2020
Undersökt yta 185 kvadratmeter
Inmätningsteknik GPS, manuell
Koordinatsystem SWEREF 99 TM
Höjdsystem RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB i väntan på fördelning.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Gravfältet	7
Syfte och målgrupper	9
Metod och genomförande	9
Resultat	12
Anläggningar och fynd	12
Tolkning	16
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	17
Referenser	18
Bilagor	19
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>19</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>19</i>
<i>Bilaga 3. Fynd</i>	<i>20</i>

Figur 1. Karta över Örebrotrakten med platsen för Framnäs markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Fastighets AB L E Lundberg, Norrköping, planerade i samband med utbyggnaden av vägarna i Framnäs att rätta ut en kurva med dålig sikt och begränsad framkomlighet. Länsstyrelsen bedömde att det fanns risk för att området strax norr om vägen kunde innehålla gravar, då gravfältet L1980:4665 (Almby 36:1) anslöt till denna yta. Den 22–24 juni genomförde Arkeologgruppen AB en förundersökning av platsen.

I schaktet som grävdes fanns ingastensättningar eller andra spår av gravar, som till exempel brandlager, brandgropar eller motsvarande. Det påträffades ingenting fornt alls, förutom en grop i den östra delen som innehöll delar av en vävtyngd samt ett bryne i skiffer. De kan möjligen utgöra offergåvor till de avlidna förfäderna. Vävtyngden kan förmodligen dateras till yngre järnålder, vikingatid.

Gravfältet avslutas sannolikt med den störstastensättningen som placerats på en valliknande höjd norr om undersökningsområdet. Denna vall utgör en del av en flera hundra meter lång (öst-västlig) ändmorän.

Inledning

Fastighets AB L E Lundberg, Norrköping, planerade i samband med utbyggnaden av vägarna i Framnäs att rätta ut en kurva med dålig sikt och begränsad framkomlighet. Länsstyrelsen bedömde att det fanns risk för att området strax norr om vägen kunde innehålla gravar, då gravfältet L1980:4665 (Almby 36:1) anslöt till denna yta. Beslut togs den 9 juni 2020 (dnr 431-1452-2020). Den 22–24 juni genomförde Arkeologgruppen AB en förundersökning av platsen.

Ombyggnaden av vägen ingick som en del i omfattande exploateringsplaner i området mellan Framnäs, Ekeby dreve och villasamhället Torpa i sydöst. Ytterligare ett uppdrag i Framnäs föll på Arkeologgruppens lott som en del av dessa arbeten.

Bakgrund och kulturmiljö

Arkeologgruppen AB har tidigare genomfört en arkeologisk utredning och förundersökning i Framnäs som innefattade bland annat höggravfältet L1980:4665 med omgivning och området österut från fritidshusområdet mot Ekeby gård och Ekeby dreve (Helminen & Karlenby 2015). Därvid genomfördes en yttäckande utredning med schaktgrävning för att bedöma om det fanns spår efter bosättningar i omgivningen, Flera goda lägen hade iakttagits vid inventeringen och de kom att utredas som en följd av detta (2015:11 ff).

I anslutning till gravfältet och inom dess gränser grävdes sökschakt för att avgöra om den i Kulturmiljöregistret angivna begränsningen av gravfältet stämde eller om det fanns gravar som var belägna utanför denna.

Vid förundersökningen fastställdes gravfältets begränsning åt väster, norr och öster, medan den södra begränsningen som följde den vall som löpte genom området (del av en i väst-öst löpande ändmorän) inte säkert kunde fastställas till denna moränrygg. Ytligt låg gravfältets största grav på den högsta punkten, vilket kunde antyda en slags begränsning åt detta håll. Mellan vägen och åsen fanns en plan yta som skulle kunna innehålla spår från gravar, men inget påträffades vid förundersökningstillfället. Vegetationen i området var mycket tät och det var svårt att komma åt att gräva där man skulle vilja.

Den norra begränsningen utsträcktes något in i sommarstugeträdgården – därstädes belägen – då en gravhög låg alldeles intill den lilla sommarstugan. Högen var planterad med blommor. Tydligt var den känd redan på 1950-talet enligt stugans ägare, men verkar inte ha ingått i fornlämningen tidigare.

Gravfältet

Gravfältet består av 18 synliga gravanläggningar på en moränhöjd som avgränsas i söder av en väst-östlig ändmorän. Enligt beskrivningen i Kulturmiljöregistret utgörs fornlämningen av sex gravhögar, elva närmast runda stensättningar och en möjlig skeppssättning. Den största gravhögen är 11 meter i diameter och 0,7 meter hög. Den är placerad på gravfältets högsta punkt. Högen saknar jordmantel och utgör närmast ett röse. Centralt i anläggningen finns en grop som beskrivs som en täktgrop i Kulturmiljöregistret. De övriga högarna är mellan 6 och 9 meter i diameter och 0,4–0,7 meter höga. De runda stensättningarna uppges vara mellan 2 och 6 meter i diameter och från 0,05 till 0,3 meter höga. Skeppssättningen uppges ha en oklar utsträckning, men beskrivs som en 17 meter lång och 4 meter bred anläggning. Skeppssättningen har tidigare bedömts utgöra en mindre skeppssättning och en domarring. Anläggningen är mycket osäker och svår att identifiera i fält.

Äldsta skriftliga belägg för byn Ekeby är från början av 1300-talet, vilket tillsammans med höggravfältet antyder även äldre bebyggelse. Runt 150 meter öster om gravfältet har Ekeby bys gamla bytomt (L1980:4827) legat åtminstone sedan början av 1700-talet (Helminen & Karlenby 2015:7).

Figur 3. Västra delen av undersökningsområdet före avbaning. Det var många träd och gott om sly. Foto från väster.

Figur 4. Östra delen av undersökningsområdet före avbaning. Foto från sydväst.

Syfte och målgrupper

Syftet med förundersökningen var först att bedöma om ytan ifråga innehöll lämningar av fornlämningen L1980:4665 och i så fall skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges. Det skulle göras genom att inom ifrågavarande yta fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt ta tillvara på fynd.

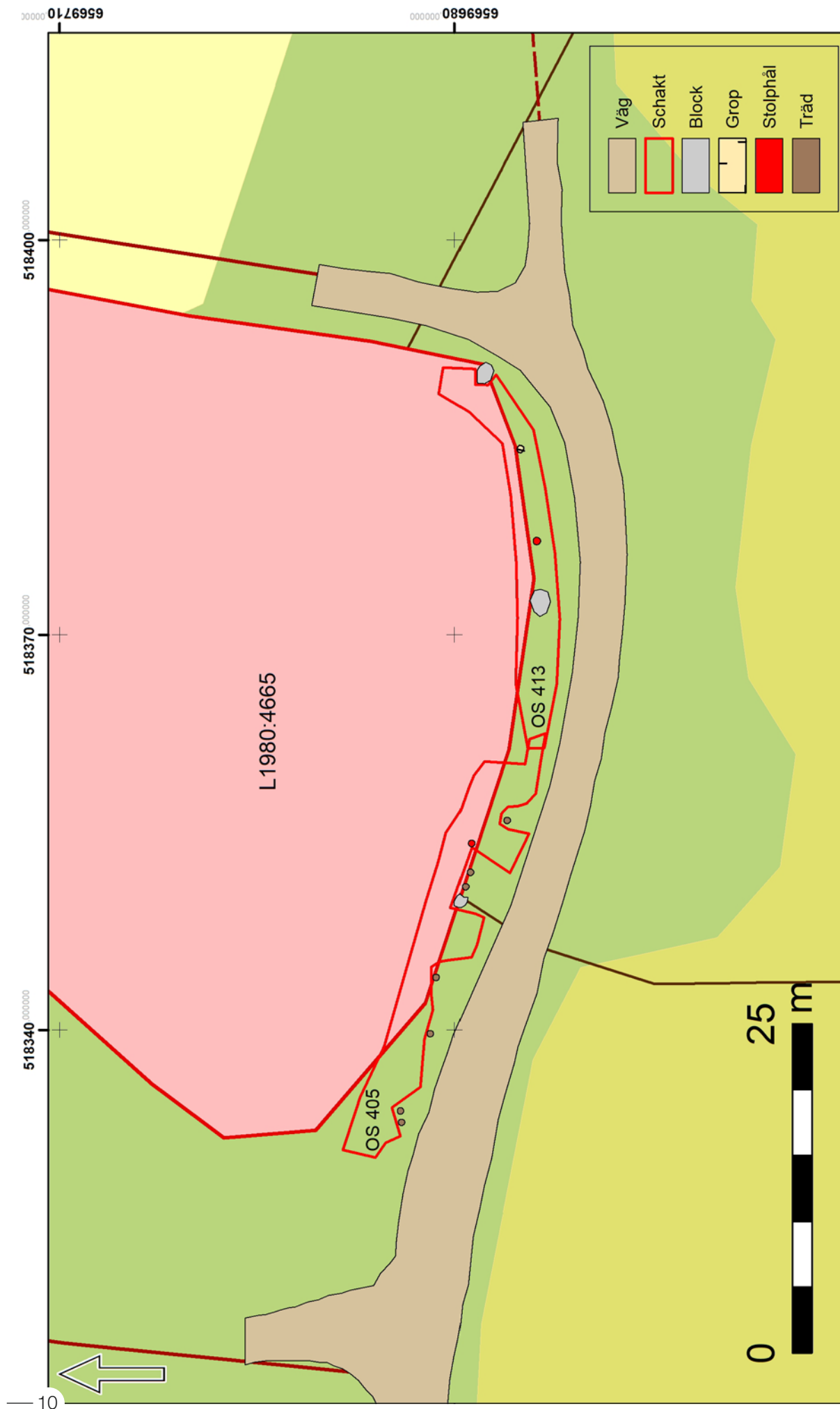
Den aktuella förundersökningen ska minst innefatta följande:

- *eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder.*
- *eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder.*
- *eventuellt fyndinnehåll, vilket ska inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder.*
- *bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats.*
- *rumslig avgränsning av fornlämningen inom undersökningsytan.*
- *bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid förundersökningen.*
- *klargörande av i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen. Som underlag för detta ska göras en bedömning av fornlämningens vetenskapliga kunskapsvärde, dvs en bedömning av i vilken utsträckning som en arkeologisk undersökning av aktuell del av fornlämningen skulle kunna bidra med ny och meningsfull arkeologisk kunskap.*

Metod och genomförande

Länsstyrelsen hade markerat en yta som undersökningsområde och den förhöll sig till fornlämningen på så sätt att den norra sidan löpte längs med den södra begränsningen av fornlämningsområdet. I söder var undersökningsområdet beläget längs med vägen. Den ligger i den västra delen i höjd med skogsmarken i norr, men skär ner genom en i nord-syd belägen moränkulle så att i den östra delen är en urschaktning motsvarande 1,0–1,5 meter i höjd.

Området var beväxt med träd (tallar och ekar) samt en hel del sly (aspar, björkar och granar). På grund av att de större träden, bland annat ett par stora ekar, skulle sparas gick det inte att ansluta schaktkanten direkt mot vägen. I den östra delen utgjorde den urgrävda vägslänten en så pass stor del av undersökningsområdet, att det inte heller här var möjligt att schakta ut

Figur 5. Plan över det grävda schaktet. Skala 1:400.

Figur 6. Den västra delen efter avbaning. Foto från väster.

till vägens brant. Det innebär att delar av det område som låg inom undersökningsområdet inte kom att undersökas, men utifrån resultaten av undersökningen i den norra delen av området, finns det ingen orsak att tro att det ogrävda området skulle innehålla några lämningar.

Undersökningen skedde genom avbaning av området med en grävmaskin. Schaktet var 38 meter långt och mellan 2 och 6 meter brett, beroende på om hinder fanns, som träd, större block och stubbar.

Det övre vegetationsskiktet togs bort till ett djup mellan 0,1–0,2 meter, därunder fanns ställvis matjord till ett djup av 0,1 meter. Därunder påträffades den sterila marken, som huvudsakligen bestod av sand. Bitvis fanns inslag av morän och enstaka stenar och block av större dimension påträffades också.

Påträffade anläggningar (3 st.) och fynd (2 st.) mättes in och registrerades. Också schaktets utbredning mättes in. Vid inmätning användes en handhållen GPS. I efterhand korrigerades mätningarna i ArcGIS.

Figur 7. Arbete i den östra delen. Foto från öster.

Resultat

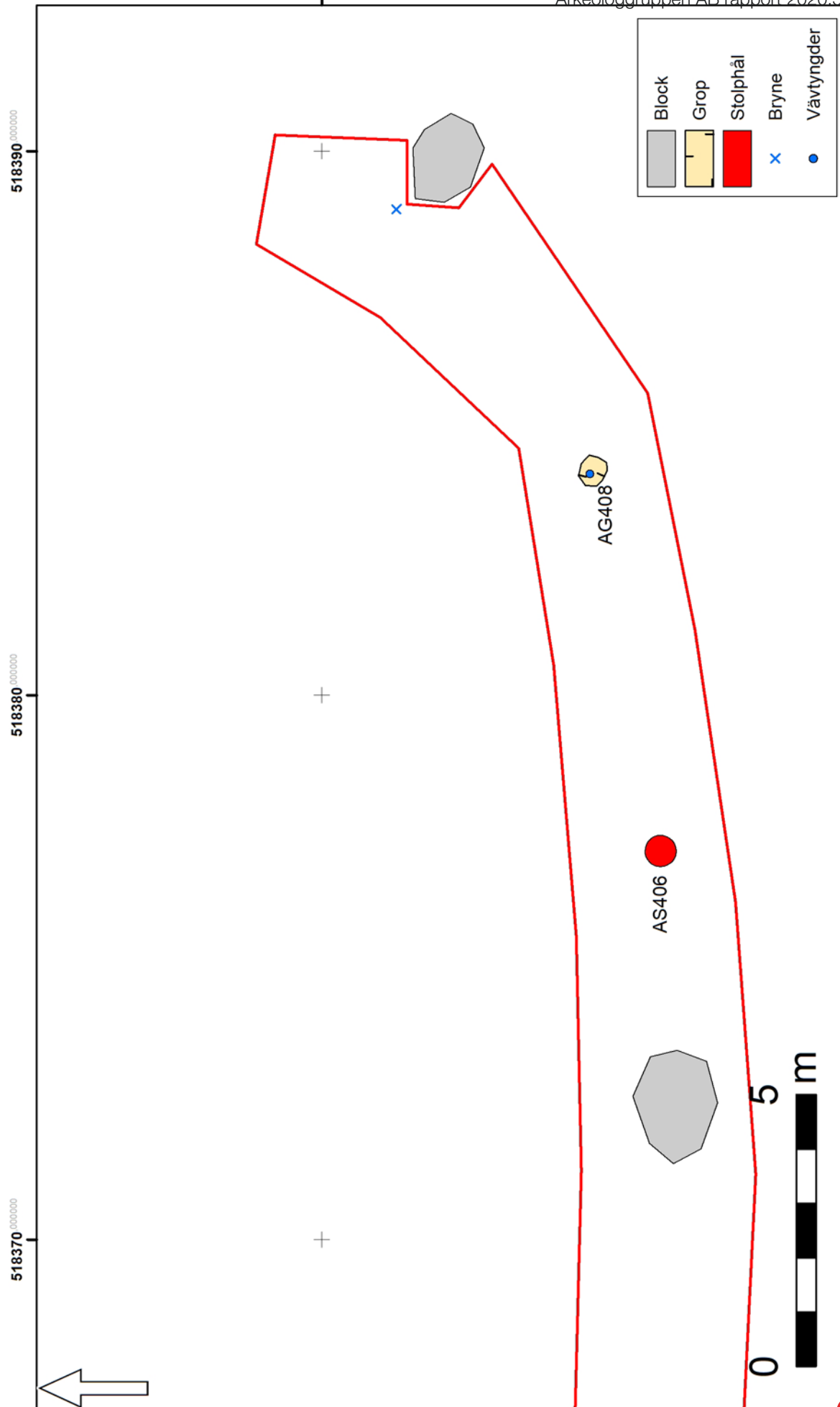
Sammanlagt grävdes 185 kvadratmeter. Större delen av ytan var tom på forn-lämningar, men också nyare spår och skador saknades i stor utsträckning. Längs med vägen söder om gravfältet och Abborrvägen i väster var det urgrävt. Delvis hade diken anlagts längs vägens sträckning och i öster var vägen urgrävd till ett djup av 1–1,5 meter. Längs vägen ner mot Framnäsudden har förekommit relativt omfattande täktverksamhet och ett djupt dike är grävt längs vägen. Möjligen kan någon grav i norra delen av gravfältet kommit att skadas, men det är inte möjligt att avgöra på grund av upplagda massor och tät växtlighet. Ytan ligger utanför undersökningsområdet.

I norr fanns den naturliga ändmoränen, som låg utanför vårt undersökningsområde. Förutom den största graven på gravfältet (11 meter i diameter) låg inga gravar söder om moränen eller uppe på den. Därför är det sannolikt att gravfältet slutar i anslutning till denna.

Anläggningar och fynd

Det avschaktade området var, som nämndes ovan, tomt på lämningar med undantag för två stolphål, en grop med delar av två vävtyngder av bränd lera, en keramikbit och en liten bit slagg samt ett lösfynd av ett bryne.

Stolphålen låg längs med kanten mot vägen i söder. De framstod som relativt recenta, bland annat fanns en del välbevarat trä i dem och de var lösa och mylliga i fyllningen. De har förmodligen ingått i ett staket som kan ha satts upp mot vägen för att avskärma tomten i norr. Båda var omkring 0,5 meter

Figur 8. Plan över den östra delen av schaktet med gropen och fyndens lägen. Skala 1:100.

i diameter och 0,4–0,5 meter djupa. De var stenskodda i den övre delen och något spetsiga men rundade i botten.

Den grop som påträffades längst i nordöst inom undersökningsområdet, var 0,50×0,43 stor och 0,16 meter djup med plan botten och svagt buktande sidor. Fyllningen bestod mestadels av humös, sandig silt som var svagt brungrå till färgen. Under fanns hårt packad silt. I gropen fanns femton delar av två vävtyngder av bränd lera, främst belägna i anläggningens södra del. Gropen har registrerats som ny fornlämning i Kulturmiljöregistret som L2020:7323.

En av vävtyngderna var mer eller mindre komplett, dock spräckt i två delar. Den hade en diameter av 66 millimeter och en tjocklek av 35 millimeter. Vikten var 171 gram. Hålet var något snett anbringat med en relativt liten diameter (17–18 millimeter). Pinnen som format hålet verkar ha varit rundat kvadratisk och den har vaggats fram och tillbaka så att ett dubbelkoniskt hål bildats. Leran var relativt kraftigt bränd och hård.

Den andra vävtyngden utgjordes av nio av de övriga tolv bitarna. Det är svårt att foga ihop dem så att de passar runt hålet. Utifrån den största biten kan diametern beräknas till 65 millimeter och tjockleken till 42 millimeter. Det rör sig alltså om en vävtyngd av samma storlek som den första, nästan på millimetern men tjockleken var något större. Vikten av de samlade bitarna uppgår därför till 250 gram. Hålet däremot kan beräknas till att vara 10 millimeter stort, alltså något mindre än det första.

I tillägg till dessa två vävtyngder fanns en bit keramik, en rödbränd bit lera av okänt ursprung samt två bitar slagg. De var inte magnetiska utan var förmodligen förslaggad lera (eller keramik).

Fyndet av ett skifferbryne gjordes i matjorden strax nordöst om gropen med vävtyngderna. Om det finns ett direkt eller indirekt samband mellan fynden går tyvärr inte att säga. Brynet var 141×42×24 millimeter stort av en brungrå skifferbergart. Det vägde 250 gram och verkar ha använts för att bryna föremål under en relativt kort tid, då enbart delar av en av sidorna använts för ändamålet.

Figur 10. Brynet var 141 mm långt och 42×24 mm brett. Det var enbart en mindre del av en sida som använts för bryning eller slipning.

Tolkning

Med säkerhet kan vi efter genomförd undersökning av det aktuella området fastslå att det inte har funnits något gravfält utanför (söder om) ändmoränen. Den sydligaste graven är också den högst placerade och den största på platsen. Det är som att den lägger beslag på alla de yppersta egenskaperna: sydligaste och det yttersta läget, det högsta läget och den största stensättningen.

Inom det undersökta området fanns inte några spår av fornlämningar, förutom gropan med vätyngder och fyndet av brynet (som förklaras nedan). Marken bestod av var ren sand och morän. Två stolphål visade sig vara re-centa. Om det hade funnits gravar här så skulle det finnas spår av dem, åtminstone en kolfläck eller en grop med brända ben, några keramikskärvor. Kanske spår av stensättningar eller bottenlager av sten från ett röse. Men där fanns ingenting. Visserligen skulle ytan kunnat bli avschaktad i samband med sommarstugeområdets tillkomst och att man lade ut ett vägsystem, men då hälften av området ligger 1–1,5 meter över vägen har den egentliga urschaktningen skett för vägen och den övriga ytan förblivit orörd.

Fynden av vävtyngderna och av skifferbrynet är intressanta. De är uppenbart förhistoriska. Både brynen och vävtyngder är vanliga i fynd på boplatser från järnålder. Vävtyngder förekommer från bronsålder och genom hela järnåldern. De är dock mycket vanliga från yngre järnålder och vikingatid. Det samma gäller för brynen som påträffas från hela järnåldern, men som uppvisar en särskilt hög förekomst från periodens slut. Vanligtvis förekommer de på boplatser där de blivit kvar för att någon tappat sitt bryne eller för att vävstolen som vävtyngderna satt i stod där den stod när huset brann ner.

Föremålen skulle dock också kunna användas som offergåvor, till exempel i samband med en begravning eller vid en senare minnesstund. Brynet är ju förknippat med stålet i kniven, man kan slå eld mot sten och man smälter sten för att göra järn. Brynet kan fungera som en representant för hela processen från sten via eld till järn; en bild av pånyttfödelse. Detsamma med vävtyngder som förvandlar fårets ull till tråd som kan göras kläder av. En förvandlingsprocess även det.

Att dessa fynd kommer fram på en plats som ligger precis utanför ett gravfält skulle alltså kunna tyda på att de har placerats där i någon form av relation till gravarna eller någon av de där gravlagda.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med förundersökningen var först att bedöma om ytan ifråga innehöll lämningar av fornlämningen L1980:4665 och i så fall skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges. Detta skulle göras genom att inom ifrågavarande yta fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt ta tillvara på fynd.

Under syftet redovisas också ett antal punkter som undersökningen skall uppfylla: eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder, förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder; fynd och en bedömning av deras, antal och ålder. Vidare skulle vi bedöma fornlämningens bevarandegrad samt begränsa fornlämningen inom undersökningsytan, bedöma vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid förundersökningen.

Undersökningen skulle också avgöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan anläggningsverksamhet får ske inom området. Som underlag för detta ska göras en bedömning av fornlämningens vetenskapliga kunskapsvärde, i vilken utsträckning en arkeologisk undersökning skulle kunna bidra med ny och meningsfull arkeologisk kunskap.

Då resultaten visade att ingen fornlämning fanns inom undersökningsområdet förutom gropan med fynd av vävtyngder och lösfyndet av brynet torde de flesta av ovanstående krav ha uppfyllts, om än med negativt resultat. Platsen hade ett begränsat vetenskapligt värde och det har uppfyllts i och med att fynden analyserades och sattes in i ett möjligt sammanhang. Då dessa fynd är borttagna från platsen återstår ingenting som kan utgöra hinder för en fortsatt exploatering inom området.

Arkeologgruppen AB menar därmed att syftet med denna undersökning är uppfyllt.

Referenser

Tryckta källor

Helminen, M. & Karlenby, L. 2015. *Framnäs i Ekeby-Almby*. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 samt arkeologisk förundersökning av Örebro 36:1 inför planerat bostadsbygge i Almby socken, Örebro kommun, Närke. Arkeologgruppen AB rapport 2014:47. Örebro.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt nr	Beskrivning
S405	Schaktet utgjorde den västra delen av den totala avbaningsytan. 38x2-6 meter, varierande bredd på grund av träd och stenblock. Ytan täcktes av 0,05–0,10 meter tjock förna d'rimder ställvis matjord upp till 0,10 meter tjock. I botten var silt i väster övergående mot öst i sand och sedermera sandig morän. I öster fanns också ett par upp till 2 meter stora block.
S413	Schaktet utgjorde den östra delen av den totala avbaningsytan. 30x2-4 meter, varierande bredd på grund av träd, sten och den kraftiga schaktade slänten i söder ner mot vägen. Djupet var 0,05–0,30 meter med grästorv över sandig siltig morän. Särskilt i den östra delen iakttogs fanns under sanden en hårt packad sandig silt. Underifrån stack här och där upp större block upp. I öster avslutades schaktet invid en öst-västgående svacka, förmodligen spår av täktverksamhet. Denna var fylld med stenblock.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl nr	Typ	Beskrivning
A401	Stolphål	0,45 m i diameter, 0,40 meter djupt med rundad till spetsig form i sektion. Rikligt stenskott med upp till 0,20 meter stora stenar. Fyllning Brungrå siltig sand med humöst inslag. Recent!
A406	Stolphål	0,50 meter i diameter. 0,50 meter djupt med rundad till spetsig form i sektion. Rikligt stenskott med upp till 0,20 meter stora stenar. Fyllning Brungrå siltig sand med humöst inslag. Rester av ej så förmultnad stolpe Recent!
A408	Grop	0,50x0,43 meter stor (NO-SV), 0,16 meter djup. En röd sprucken sten i norra delen. Gropen hade plan botten med uppräta men svagt sluttande sidor. Fyllning av humös sandig silt. I botten hårt packat siltlager, förmodligen naturligt (se schaktbeskrivning S413). I anläggningens södra del påträffades fragment av en vävtyngd samt en komplett, i två delar sprucken, vävtyngd. I fyllningen påträffades också en keramikbit samt två slaggklumpar (ej magnetiska).

Bilaga 3. Fynd

FYND 1. (F409)

Vävtynghder, 2 stycken – en komplett 66x33 mm med ett 17–18 mm stort hål något snett anbringat, sprucken i två deler. Väövtynghden vägde 171 gram. Ytterligare en vävtynghd i flera delar, antagligen 65x43 mm stor med ett 10 mm brett hål. De samlade delarna vägde 250 gram. I övrigt fanns en bit keramik och två slaggklumpar (ej magnetiska) i fyndet.

FYND 2. (F414)

Bryne, 141 mm långt och 42x24 mm brett i sida. Enbart en del av en sida var använd som bryne. Material: Skiffer, vikt 250 gram.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2020:53

